

चौरी चौरा घटना

- 1 ऑगस्ट 1920 रोजी गांधीजींनी सरकारविरोधात असहकार आंदोलन सुरू केले होते.
- त्यात स्वदेशी वापरणे आणि परदेशी वस्तूवर बहिष्कार टाकणे, विशेषतः यंत्राने बनवलेले कापड, आणि कायदेशीर, शैक्षणिक आणि प्रशासकीय संस्था, "कुशासन करणाऱ्या राज्यकर्त्याला मदत करण्यास नकार देणे" यांचा समावेश होता.
- 1921-22 च्या हिवाळ्यात, काँग्रेस आणि खिलाफत चळवळीच्या स्वयंसेवकांना स्वयंसेवक दलात संघटित करण्यात आले.
- खिलाफत चळवळ ही भारतातील एक पॅन-इस्लामिक शक्ती होती जी 1919 मध्ये ब्रिटीश राजवटीत भारतातील मुस्लिम समाजातील एकतेचे प्रतीक म्हणून ऑट्टोमन खलिफाला वाचवण्याच्या प्रयत्नात उद्भवली.
- काँग्रेसने या चळवळीला पाठिंबा दिला आणि महात्मा गांधींनी असहकार चळवळीला जोडण्याचा प्रयत्न केला.

काय आहे चौरी चौरा घटना?

- 2 फेब्रुवारी 1922 रोजी, लोक अहिंसक पद्धतीने बाजारपेठेत वाढलेल्या किमतीच्या विरोधात निदर्शने करत होते. त्यांना पोलिसांनी अमानुषपणे मारहाण केली आणि त्यांच्या अनेक नेत्यांना अटक करून उत्तर प्रदेशातील चौरी चौरा पोलीस स्टेशनमध्ये ठेवण्यात आले.
- असहकार चळवळीच्या स्वयंसेवकांनी पोलिसांच्या क्रूर कृत्यांविरोधात आणखी एक आंदोलन करण्याची योजना आखली.
- 4 फेब्रुवारी रोजी सुमारे 2500 लोकांनी चौरी चौरा मार्केटच्या दिशेने कूच करून दारू विक्रीच्या दुकानाला विरोध केला.
- 4 फेब्रुवारीला स्वयंसेवकांनी शहरात जम बसवला आणि सभेनंतर स्थानिक पोलीस ठाण्याकडे मोर्चा वळवला आणि जवळच असलेल्या मुंडेरा बाजाराला टाळे ठोकलं.
- पोलिसांनी जमावावर गोळीबार केला त्यात काही जण ठार तर अनेक स्वयंसेवक जखमी झाले.
- प्रत्युत्तरादाखल जमाव पोलीस ठाण्याला आग लावण्याच्या दिशेने निघाला.
- पळून जाण्याचा प्रयत्न करणाऱ्या काही पोलिसांना पकडून बेदम मारहाण करण्यात आली. शस्त्रांसह पोलिसांची बरीचशी मालमत्ता नष्ट झाली.
- जमावाला घाबरवण्याच्या आणि पांगवण्याच्या प्रयत्नात गुप्तेश्वर सिंगने आपल्या 13 स्थानिक पोलीस अधिकाऱ्यांना हवेत चेंतावणी देणारे गोळ्या झाडण्याचे आदेश दिले.

- परिस्थिती नियंत्रणाबाहेर गेल्याने उपनिरीक्षक पृथ्वी पाल यांनी पोलिसांना पुढे जाणाऱ्या जमावावर गोळीबार करण्याचे आदेश दिले, त्यात तीन ठार झाले आणि अनेक जण जखमी झाले.
- पोलीस माघार घेण्याच्या कारणाबाबतचे अहवाल वेगवेगळे आहेत, काहींनी असे सुचवले आहे की हवालदारांचा दारूगोळा संपला आहे तर काहींनी असा दावा केला आहे की गोळीबाराला जमावाची अनपेक्षितपणे ठाम प्रतिक्रिया कारणीभूत होती. त्यानंतर झालेल्या गदारोळात, संतप्त जमावाने पुढे जात असताना मोठ्या संख्येने असलेले पोलीस पुन्हा पोलीस चौकीच्या आश्रयाला आले. त्यांच्या रांगेत गोळीबार झाल्याने संतप्त झालेल्या जमावाने चौकी पेटवून दिली, त्यात सिंग आणि आत अडकलेल्या हवालदारांसह सर्व भारतीय पोलीस ठार झाले.

या घटनेत शहीद झालेल्या पोलिसांची नावे पुढीलप्रमाणे आहेत.

1. इन्स्पेक्टर गुप्तेश्वर सिंग

2. उपनिरीक्षक पृथ्वी पाल

- कॉन्स्टेबल बशीर खान
- कॉन्स्टेबल कपिल देव सिंग
- कॉन्स्टेबल लखाई सिंग
- कॉन्स्टेबल रघुवीर सिंग
- चौकीदार विश्वेश्वर सिंग
- कॉन्स्टेबल मोहम्मद खान
- कॉन्स्टेबल हसन खान
- कॉन्स्टेबल गदाबक्ष खान
- कॉन्स्टेबल जामा खान

- चौकीदार मंगलू चौबे
- कॉन्स्टेबल रामबली पांडे
- कॉन्स्टेबल कपिल देव
- कॉन्स्टेबल इंद्रसन सिंग
- कॉन्स्टेबल रामलखन सिंग
- कॉन्स्टेबल मर्दाना खान
- कॉन्स्टेबल जगदेव सिंग
- कॉन्स्टेबल जयगाई सिंग
- चौकीदार वजीर
- चौकीदार घिसाई राम
- चौकीदार कतवारू राम

- जथाई राम** नावाच्या एका चौकीदाराला (सरकारी चौकीदार) जमावाने जळत्या स्टेशनमध्ये फेकले पण तो वाचण्यात यशस्वी झाला. त्याला अनेक भाजलेल्या जखमा होत्या. या घटनेनंतर प्रादेशिक पोलीस आयुक्त आले असता त्यांनी जथाई राम यांना रुग्णालयात नेण्याचे आदेश दिले जेथे त्यांचा मृत्यू झाला.
- बहुतेक बळी जाळून मारले गेले, जरी अनेकांना चौकीच्या प्रवेशद्वारावर जमावाने मारले आणि त्यांचे मृतदेह पुन्हा आगीत टाकले. साहित्यात वेगवेगळ्या खात्यांद्वारे मृत्यूची संख्या 22 किंवा 23 पोलिस अशी नोंदवली गेली आहे, शक्यतो **जथाई राम**च्या नंतरच्या मृत्यूकडे दुर्लक्ष केल्यामुळे किंवा मोजल्यामुळे.

ब्रिटिशांची प्रतिक्रिया

- ब्रिटिश राजवटीने आरोपींवर आक्रमकपणे खटला चालवला.
- सत्र न्यायालयाने 225 पैकी 172 आरोपींना फाशीची शिक्षा सुनावली. मात्र, अखेर दोषी ठरलेल्यांपैकी केवळ **19 जणांनाच** फाशी देण्यात आली.
- नझर अली, भगवान अहिर, लाल मोहम्मद, श्यामसुंदर, अब्दुल्ला, दुधी सिंग, कालीचरण, लौटी कुमार, महादेव सिंग, मेघू अली, रघुवीर, रामलखन, रामरूप, सहदेव, रुदाली, मोहन, संपत, श्याम सुंदर आणि सीताराम या (१९) जणांना फाशीची शिक्षा सुनावण्यात आली.

महात्मा गांधींची प्रतिक्रिया

- पोलिसांच्या हत्येच्या गुन्ह्याचा त्यांनी निषेध केला. जवळपासच्या गावांमधील स्वयंसेवक गट विसर्जित केले गेले आणि "खरी सहानुभूती" प्रदर्शित करण्यासाठी आणि प्रायश्चित्त मिळविण्यासाठी चौरी चौरा सपोर्ट फंड स्थापन करण्यात आला.
- गांधींनी असहकार चळवळ थांबवण्याचा निर्णय घेतला, जी त्यांना अक्षम्य हिंसेने कलंकित झाली होती.

- त्यांनी काँग्रेस कार्यकारिणीला त्यांच्या इच्छेनुसार वाकवले आणि 12 फेब्रुवारी 1922 रोजी सत्याग्रह (चळवळ) औपचारिकपणे स्थगित केली.
- गांधींनी त्यांच्या अहिंसेवरील अढळ श्रद्धेमुळे स्वतःला न्याय्य ठरवले.

इतर राष्ट्रीय नेत्यांची प्रतिक्रिया

- **जवाहरलाल नेहरू** आणि असहकार चळवळीचे नेतृत्व करणाऱ्या इतर नेत्यांना धक्का बसला की, नागरी प्रतिकाराने स्वातंत्र्य चळवळीत आपले स्थान बळकट केल्यावर गांधीजींनी संघर्ष थांबवला.
- **मोतीलाल नेहरू आणि सीआर दास** सारख्या इतर नेत्यांनी गांधींच्या निर्णयावर नाराजी नोंदवली आणि स्वराज पक्षाची स्थापना करण्याचा निर्णय घेतला.

आंदोलन स्थगित केल्याने काय झाले?

- असहकार चळवळ स्थगित केल्यामुळे निर्माण झालेल्या भ्रमनिरासामुळे अनेक तरुण भारतीय राष्ट्रवाद्यांना या निष्कर्षाकडे ढकलले गेले की, भारत अहिंसेच्या माध्यमातून वसाहतवादी राजवट उलथवून टाकू शकणार नाही.
- या अधीर देशभक्तांच्या गटातूनच जोगेश चॅटर्जी, रामप्रसाद बिस्मिल, सचिन सन्याल, अशफाकुल्ला खान, जतीन दास, भगतसिंग, भगवती चरण वोहरा, मास्टरदा सूर्य सेन आणि इतर अनेक भारतातील काही क्रांतिकारक चित्रात आले. .
- याशिवाय, असहकार चळवळ अचानक संपुष्टात आणल्याने खिलाफत चळवळीच्या नेत्यांचा भ्रमनिरास झाला ज्यामुळे काँग्रेस आणि मुस्लिम नेत्यांमध्ये तेढ निर्माण झाली.
- नंतर मात्र चौरी चौरा येथे दोन स्मारक उभी आहेत. एक स्मारक आहे ते कर्तव्य पार पाडताना जीव गेलेल्या पोलिसांचे तर दुसरे आहे आंदोलनकर्त्यांच्या स्मरणार्थ. भारतीय स्वातंत्र्यलढ्याचा इतिहास किती गुंतागुंतीचा आहे, हेच यातून दिसून येते.

भेटेन नऊ महिन्यांनी कविता

मनि धीर धरी शोक आवरी जननी । भेटेन नऊ महिन्यांनी ॥

या न्यायाची रीत मानवी असते । खरी ठरते केव्हा चुकते

किति दुर्दैवी प्राणी असतिल असले । जे अपराधाविण मेले

लाडका बाळ एकुलता

फांशीची शिक्षा होतां

कवटाळुनि त्याला माता

अति आक्रोशे, रडते केविलवाणी । भेटेन नऊ महिन्यांनी ॥

वरील कविता **कवी कुंजविहारी** यांनी चौरीचौरा घटनेत भाग घेतलेल्या व त्यासाठी फाशीवर जाणाऱ्या कैद्यांना उद्देशून लिहिली आहे !!